

Jyrki Korkeila

Päätoimittaja

Länsimainen yhteiskunta siirtyi vanhan liiton (*ancien régime*) kirkon yhteiskuntaa ohjaavasta asemasta rojalistisen vallan kautta kohti demokratiaa 1700/1800-lukujen vallankumousten kyydittämänä. Demokratian kehitys edellytti instituutioita, byrokratiaa, joka kohtelee päätöksenteossa kaikkia kansalaisia persoonattomasti heidän asemastaan, taustastaan ja ominaisuuksistaan riippumatta. Vanhan liiton hallinnon ehdoton valta oli este professionalismin kehittymiselle. Demokraattinen hallintovalta on tarvinnut asiantuntijuutta suoriutuakseen tehtävistään.

Modernin yhteiskunnan järkipäriäinen kehittäminen, rationalismin aika, on sosiologi Max Weberin mukaan edellyttänyt markkinataloutta, byrokratiaa ja ammattikuntia. Muodollisen lainsäädännön säätelmä tietoinen päätöksenteko ei olisi ollut mahdollista ilman koulutettuja asiantuntijoita. Viime kädessä yllyke lainsäädännön kehittymiselle oli kaupankäynti. Ammattikuntien sitoutuneisuus selkeisiin sääntöihin, arvoihin ja tavoitteisiin oli keskeinen väline toimintojen organisoitumisessa yhteiskunnan edellyttämien tavoitteiden saavuttamiseksi. Professionaalisuus rationalisoi sosiaalisia suhteita yhteiskunnassa hallintovallan tehtävien siirtyessä lisääntyvästi abstrakteihin tavoitteisiin, kuten kaupankäynnin lakiin perustuvaan säätelyyn.

Professionaalisuus vaarassa: kyllä vai ei?

Sosiologiassa professioita on määritetty George Ritzerin mukaan rakenteiden, prosessien ja vallan näkökulmista (1). Rakenteellisesti ammattikuntia on erotettu toisistaan määrittelemällä niiden rajapintaa ominaisuuksien avulla. Toiseksi ammattikuntia on määritelty sen perusteella, minkälaisen historiallisten vaiheitten seuraannossa ne ovat kehittyneet. Valtanäkökulma painottaa ryhmän monopolia tiettyihin työtehtäviin. Monopoliasema saavutetaan vakuuttamalla hallintovalta asiantuntijataitojen tarpeista. Eri tarkastelunäkökulmien välillä ei ole ristiriitaa. Weberin mukaan profession käsite ei ole selkeästi määriteltävissä, joskin se on tunnistettavissa. Pappi on profession tyyppi-esimerkki, ja noita ammattikunnaton.

Professiot eivät ole historiattomia, staattisia kokonaisuuksia ilman yhteiskunnallisten tekijöitten niitä muokkaavia vaikutuksia. Ammattikunnan olemassa olo on riippuvaista tyyppillisistä piirteistään, historiallisesta kehityksestään ja ennen kaikkea hallintovallan vakuuttuneisuudesta. Kansalaisten odotukset muokkaavat hallintovallan käsityksiä professionaalisuudesta samoin kuin muutkin ammattikunnan ulkopuoliset yhteiskunnalliset tekijät. Talouselämän vaikutus yhteiskunnan päättäjien rationaaliseen harkintaan ei ole uutta, joskin terveydenhuollossa sen vaikutus on aiempaa silmiinpistävämpää.

Kustannusten kasvaessa tuotantoa nopeammin terveydenhuolto on päätynt malthusilaiseen ansaan. Taloustieteilijä Robert Malthusin mukaan väestö kasvaa eksponentiaalisesti mutta toimeentulomahdollisuudet aritmeettisesti. Kasvutapojen erosta seuraa väistämättä kurjuutta. Ansan laukeamisen mahdollisti tieteellisten innovaatioiden pohjalta syntynyt

teknologia, joka toteutui rahoituksen kehityksen suojissa. Lääkäriprofession suoja ei ole niinkään palvelujen rahoituksen kasvussa tai päättäjien vakuuttamisessa vaan tieteellisissä innovaatioissa, jotka muuttavat organisaatioita. Uuden tietoteknologian kehittäminen ja soveltaminen saattavat olla avain malthusilaisen ansan ratkaisemisessa.

Kansalaisyhteiskunnan nykyvaiheessa korostuu niin ikään talouselämästä kumpuava subjektiivisen valinnan kasvava asema. Asiakaslähtöisyys on läpileikkaava kehittämisen periaate kaikkialla länsimaissa demokratioissa. Enää ei riitä olla vain tasavertaisen päätöksenteon kohde. Byrokraattisten organisaatioiden ammattikuntiin kohdistuu kansalaisen omasta elämästä ja kokemuksesta peräisin olevia vaatimuksia, että hän on oman asiantuntijuutensa lisäännyttyä enemmän subjekti, joka voi aidosti vaikuttaa tehtäviin ratkaisuihin. Professioniin kohdistuu tältäkin osin muutospainetta.

Ammatit, joita aidosti tarvitaan, säilyvät. Jos ammatit katoavat, Britannian aristokraattikotien hovimestarien tapaan, poistuman syy on luonnollinen tarpeen katoaminen. Profession säilyminen edellyttää kykyä joustaa muuttuvien olosuhteiden ja niissä ilmenevien tarpeiden mukaisesti. Toisaalta professioilla on vastuunsa kehittää monopoliasemassa olevaa työtään omien arvojen huomautuksella. Ulkoisten tekijöitten alituinen muutos nykyaikana muistuttaa tasohyppelyä, ja kuten peleissäkin, on syytä olla tarkkana siinä, minne hyppää, eikä aina keskittyä siihen, minne itse haluaisi mennä.

Kirjallisuutta

1. Ritzer G. Professionalization, bureaucratization and rationalization: the views of Max Weber. *Social Forces* 1975;53:627–634.